

КОПОТУН І. М.,

доктор юридичних наук,
професор, заслужений юрист України,
проректор з навчальної роботи
(Інститут Служби зовнішньої розвідки України)

ЖОЛТАНІ М. І.,

здобувач кафедри кримінального права
(Інститут права імені Володимира Сташиса
Класичного приватного університету)

УДК 343.2

**ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ
ОКРЕМИХ МЕТОДІВ ПРОТИДІЇ СЕПАРАТИЗМУ**

Проведено аналіз ефективності застосування окремих методів протидії сепаратизму та визначення шляхів врегулювання сепаратистського конфлікту на сході України, враховуючи його складний гібридний характер, а також викладені висновки з міжнародного досвіду вирішення відповідних конфліктів.

Ключові слова: сепаратизм, гібридний характер, міжнародний досвід, методи боротьби.

Проведен анализ эффективности использования отдельных методов противодействия сепаратизму, определены пути урегулирования сепаратистского конфликта на востоке Украины, а также, с учетом анализа международных конфликтов, определены пути их решения.

Ключевые слова: сепаратизм, гибридный характер, международный опыт, методы борьбы.

Effectiveness of application of separate methods of counteraction against separatism was analyzed in the following article. Ways to settle the separatist conflict in the east of Ukraine considering its hybrid character were defined. Conclusions about international experience of such conflicts were presented.

Key words: separatism, hybrid character, international experience, ways of fighting.

Вступ. Важливим елементом забезпечення мирного розвитку України є врегулювання конфлікту на Донбасі, повернення тимчасово неконтрольованих територій у правове поле України. Для формування і реалізації ефективної державної політики у цій сфері важливим є розуміння суті проблеми, від чого залежить визначення найбільш ефективних механізмів її врегулювання.

Передусім зауважимо, що різні політико-кримінологічні аспекти запобігання та протидії сепаратизму тією чи іншою мірою висвітлювались у працях таких вчених, як О. М. Бандурка, О. М. Дрьомін, В. О. Глушков, О. М. Литвинов, О. Г. Колб та ін. Проте дослідженню та аналізу ефективності застосування протидії сепаратизму увага не приділялась, що й зумовлює актуальність обраної теми.

Постановка завдання. Метою статті є проведення аналізу ефективності застосування окремих методів протидії сепаратизму та визначення шляхів врегулювання сепаратистського конфлікту на сході України.

Результати дослідження. Так, формування квазідержавних утворень «ДНР» і «ЛНР» є одним з елементів розв'язаної проти України гібридної війни. За своєю суттю діяльність т. зв. ДНР і ЛНР та їх організаторів є злочинною і має ознаки сепаратизму, оскільки вона спрямована на зміну меж території або державного кордону України, на порушення порядку, встановленого Конституцією України, а також передбачає фінансування таких дій, публічні заклики або розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій. Для досягнення зазначених цілей сепаратисти, зокрема, застосовують вчинення терористичних актів і проведення диверсій на території України, особливо на життєво важливих об'єктах інфраструктури.

Як свідчить історичний досвід, прихильники сепаратизму для досягнення своїх цілей можуть вдаватися як до ненасильницьких дій (пропагандистські акції, діяльність політичних партій, громадські рухи, проведення масових акцій, референдумів тощо), так і застосовувати збройні форми і способи боротьби (терористичні акти, диверсії, використання повстансько-партизанської тактики тощо).

Відповідно до цього методи, що застосовуються державами для збереження територіальної цілісності, можна умовно поділити на два основні типи: ненасильницькі та насильницькі (силові або репресивні).

До ненасильницьких методів можна віднести заходи політичного та економічного характеру, зокрема:

- надання (розподіл) владних повноважень і відповідно розподіл прибутків. Як свідчить міжнародний досвід, до повноважень місцевої влади належать питання оподаткування, освіти, охорони здоров'я, захисту навколишнього середовища, підтримання правопорядку, тоді як зовнішня політика, забезпечення національної безпеки і оборони залишаються у компетенції центрального уряду;
- виважена політика щодо регіональних особливостей (мовних, релігійних, історичних, культурних тощо);
- сприяння економічному розвитку, розвиток інфраструктури, інвестиції у місцеву економіку, створення робочих місць тощо;
- сприяння місцевій владі у вирішенні нагальних проблем;
- забезпечення легітимності (у т.ч. застосування сили) центральних органів влади у сприйнятті місцевого населення;
- активне залучення місцевого населення до підтримання правопорядку у проблемному регіоні;
- ефективна інформаційна політика, постійна та цілеспрямована робота з доведення населенню переваг цілісної держави і проблем, що можуть виникати у разі відокремлення регіону;
- забезпечення міжнародної підтримки цілісності держави;
- нейтралізація негативного зовнішнього впливу на дезінтеграційні процеси;
- недопущення створення збройних осередків сепаратистських рухів та переростання конфліктів у збройне протистояння;
- проведення амністії учасників конфлікту, які складають зброю і припиняють боротьбу, створення системи заохочень та винагород для тих, хто співпрацює з урядом.

Насильницькі (силові) методи можуть передбачати, зокрема, такі заходи:

- затримання та притягнення до кримінальної відповідальності за сепаратизм або сприяння сепаратистській діяльності;
- посилення кримінальної відповідальності;
- ізоляція кризових районів, насамперед з метою ускладнення або унеможливлення отримання бойовиками матеріально-технічної допомоги, застосування режимів військового або надзвичайного станів в окремих районах або на території всієї держави;

– контроль за внутрішньо переміщеними особами;
– фізичне знищення центрів підготовки та забезпечення озброєних сепаратистських формувань.

Загалом застосування насильницьких методів боротьби із сепаратизмом має розглядатись урядом як крайній захід, реалізація якого повинна бути повністю мотивована та здійснюватися відповідно до законодавства.

Міжнародний досвід з протидії сепаратизму засвідчує, що з часом (або з моменту відмови прихильників сепаратизму від збройної боротьби) військово-силові репресивні методи поступаються несилевим компромісним заходам, за допомогою яких досягалась можливість управляти та позитивно впливати на дезінтеграційні процеси.

З метою визначення найефективніших методів і способів боротьби з бойовиками, шляхів зменшення тривалості конфлікту, чинників, які сприяють встановленню більш міцного і тривалого миру по завершенні його гострої фази, у 2010–2014 рр. американський аналітичний центр *RAND Corporation* на замовлення уряду США провів низку досліджень конфліктів такого типу у 26 країнах, які починалися і так чи інакше завершувалися в 30-річний період з 1978 до 2010 р. Потім було досліджено ще 41 конфлікт і здійснено аналіз усіх таких подій, які відбувалися після Другої світової війни і до нашого часу, у 61 країні.

За результатами досліджень можна виділити три основні групи методів і способів протидії сепаратизму залежно від підтвердженої на практиці їх ефективності.

I. Методи і способи боротьби із сепаратизмом, ефективність яких була доведена з високим ступенем імовірності.

Забезпечення легітимності державної влади та законності застосування ним сили у сприйнятті населення. Реформування уряду та сил безпеки (у разі потреби).

Гнучкість та здатність пристосовуватись до змін у ситуації (адаптивність). Відданість справі і мотивація.

Завоювання прихильності місцевого населення шляхом сприяння його соціально-економічному розвитку і проведення політики умиротворення.

Забезпечення економічної ефективності («рентабельності») застосованих практик і методів боротьби з бойовиками. Перешкоджання надходженню бойовикам матеріального забезпечення.

Забезпечення єдності зусиль у боротьбі з бойовиками, захоплення і збереження ініціативи за проурядовими силами, ведення ефективної розвідки.

Забезпечення безпеки населення шляхом запровадження системи регулярних дільничних поліцейських патрулів і постійної фізичної присутності правоохоронців у місцевих громадах, зокрема шляхом залучення місцевих іррегулярних сил самооборони (ополчення) до охорони громадського порядку.

Використання стратегічних комунікацій, тобто скоординованих загальнодержавних зусиль уряду для впливу на громадськість.

II. Методи і способи боротьби із сепаратизмом, ефективність яких підтверджується лише з певним або навіть мінімальним ступенем імовірності або хоча й очевидна, але не була доведена дослідниками через брак прикладів.

1. Вирішення нагальних місцевих проблем та демократизація (розвиток демократії у країні, де відбувається конфлікт).

Амністування учасників конфлікту, які складають зброю і припиняють боротьбу, створення системи заохочень та винагород для тих, хто співпрацює з урядом.

Використання переважно національних (місцевих) кадрів силових структур у боротьбі з бойовиками.

Розуміння і врахування культурних особливостей місцевого населення під час організації боротьби з бойовиками.

Актуальність такого підходу зростає, коли існують культурні відмінності між основними проурядовими силами та населенням у зоні конфлікту. Крім того, в інформаційну добу певні помилки проурядових сил можуть набути всесвітнього розголосу за кілька хвилин і

бути використані у пропагандистській війні для формування відповідної світової суспільної думки.

III. Контрпродуктивні методи і способи боротьби із сепаратизмом.

Застосування жорстоких репресій.

Примусове переселення цивільного місцевого населення із зони проведення бойових дій.

Якщо проурядові сили не у змозі забезпечити безпеку цивільного населення у місцях постійного проживання, а бойовики отримують у нього необхідну їм підтримку, переміщення цього населення у місця, де можна його контролювати і забезпечувати належну безпеку може здатися очевидним рішенням. Але такий підхід спрацює тільки у тих рідкісних випадках, коли якість життя людей у результаті цих дій суттєво покращиться.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що сепаратизм це явище, що містить загрозу національній безпеці. Він формується під впливом різних чинників, у т. ч. тих, що пов'язані з процесами трансформації суспільства.

Конфлікти найчастіше спалахують тоді, коли загальне соціально-економічне становище у країні різко погіршується або коли настає політична нестабільність.

Усі конфлікти такого характеру є довготривалими, що, очевидно, потребує значних ресурсів та тривалих зусиль щодо їх вирішення. Міжнародний досвід доводить, що у середньому конфлікти тривають протягом десяти років. Після завершення збройної фази конфлікту минає ще не менше шести років для остаточного посткризового врегулювання ситуації.

Жодна держава не виключає можливості застосування сили для збереження своєї територіальної цілісності. Хоча за допомогою силових методів можна усунути гостроту проблеми, проте слід враховувати, що вони можуть закласти основи для майбутніх конфліктів.

Обов'язковою умовою протидії сепаратизму, особливо за умов збройного протистояння, є відновлення органами державної влади контролю над кордоном. Серед іншого, це дозволяє блокувати канали матеріального, фінансового, кадрового забезпечення бойовиків, порушити їхні системи командування й управління.

Політичне врегулювання сепаратистських конфліктів має ґрунтуватися на необхідності забезпечення національних інтересів і захисту національних цінностей. Рішення, вироблені у рамках міжнародних процесів мирного врегулювання, хоча, як правило, і дозволяють зупинити кровопролиття, проте не забезпечують вирішення всіх наявних суперечностей, які слугували причиною конфлікту. При цьому відповідальність за наслідки таких рішень несе безпосередньо керівництво цієї держави.

Список використаних джерел:

1. Науково-практичний коментар кримінального кодексу України : [підручник для юрид. вузів та факультетів] / За ред. О. М. Джужи, А. В. Савченко, В. В. Черней. – К., 2016.
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. – ст.110, 110-2 / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К. : Каннон, А.С.К., 2001.
3. Міжнародний досвід боротьби із сепаратизмом: висновки для України // Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень, випуск №12. – К., 2016.
4. The RAND Corporation. [Електронний режим]. – Режим доступу : <http://www.rand.org>.

